

KOVA SU PUSTOMU SMĖLIU KOPGALIO–JUODKRANTĖS APYLINKĖSE

Daiva Filipavičiūtė

Įvadas

XVIII a. pabaigoje Kuršių nerijoje buvo likę tik keli žali miško plotai: prie Juodkrantės, nedidelis miškelis prie Nidos, ir į pietus nuo Šarkuvos (dab. Lesnoje). Kitur karaliavo smėlis, dėl to kartais Kuršių nerija buvo vadinama Rytprūsių¹, arba lietuviška, Sachara².

Nuo keliaujančio smėlio kentėjo nerijos kaimai – ne vienas jų visiškai išnyko iš žemėlapių. Nuo smėlio kentėjo ir per neriją vykstantys keliautojai: mat iki 1833 m. čia ėjo svarbaus tarptautinio kelio Paryžius–Sankt Peterburgas atkarpa. Keliautojų kariatetos klimpdavo smėlyje, per audras nuo smėlio reikėdavo saugoti akis ir nosį.

Pustomi nerijos smėlynai daug rūpesčių kėlė ir Klaipėdos uostui. Susikaupusios mariose ragų pavidalu ar įvirtusios į marias, kopos siaurindavo ir seklindavo farvaterį, laivai negalėdavo įplaukti ar išplaukti iš uosto. Uosto saugumas ir patikimumas aktualiausias buvo pirkliais – juk jie patirdavo daugiausia nuostolių dėl ne laiku išgabenamų ar atvežamų prekių. Todėl jau XVIII a. buvo bandoma sulaikyti smėlį lentinėmis užtvaramis, statomomis kopų viršūnėse. Tačiau tai būdavo tik laikina priemonė – smėlis šias užtvaras užpustydavo, nuversdavo, kopa keliaudavo toliau³.

Šiame straipsnyje aptarsime, kokių buvo imamasi priemonių kovojant su pustomais smėlynais priešais Klaipėdą esančioje Kuršių nerijos dalyje: tik sulaikius Koptgalio, Smiltynės ir toliau į pietus einančias kopas buvo galima užtikrinti nuolatinį, nepriklausomą nuo gamtos stichijų Klaipėdos uosto darbą. Pagrindinis šaltinis, rašant šį straipsnį, – uosto statybos inspektoriaus Mūsseto ir kopų meistro Schiwecko memorandumas dėl kopų tvirtinimo ir apsodinimo darbų tarp Koptgalio ir Juodkrantės 1890–1904 m.⁴ Remdamiesi minėtu memorandumu, šiame straipsnyje šalia kopų tvirtinimo ir apželdinimo darbų aptarsime ir lietuviškoje istoriografijoje mažai nagrinėtą temą – darbininkų, tvirtinančių kopas, darbo sąlygas.

1770–1889 m. kopų tvirtinimo darbų apžvalga

Klaipėdos pirkliai uosto saugumu bei farvaterio priežiūra ypač susirūpino po vieno atsitikimo. 1770 metų pavasarį kilus audrai į marias nuvirto Koptgalio kopa, sumažinusi farvaterio gylį nuo 13,5 iki 9,5 pėdų⁵. Dėl to iš uosto negalėjo išplaukti laivai su kroviniu: laivai buvo iškrauti, tušti perplaukė seklumą ir tik reide vėl buvo sudėtos prekės. Siekdami sulaikyti smėlį, pirkliai savo lėšomis bandė aptverti nerijos kopas sukaltais poliais, tačiau ši polių eilė srovių ir ledonešio buvo išplauta ir išgriauta. Koptgalio kopų slinkimą buvo bandoma sulaikyti statant bunas, pietinį molą,

¹ F. Mager, *Die Landschaftsentwicklung der Kurischen Nehrung*, Königsberg, 1938, S. 235 (toliau – Mager...).

² J. Pronskus, *Lietuvos Sahara. Neringos gamta ir žmonės*, Klaipėda, 1937, p. 7.

³ M. Daujotas, *Lietuvos pajūrio smėlynų apželdinimas*, Vilnius, 1958, p. 80 (toliau – Daujotas...).

⁴ Mūsset, Schiweck, *Denkschrift über die Festung und Bewaldung der Wanderdünen auf der Kurischen Nehrung zwischen Süderspitze und Schwarzort*, Memel, 1904 (toliau – Mūsset, Schiweck...).

⁵ Prūsiška pėda lygi 31,862 cm.

tvirtinant nerijos pakrantę tarp pietinio molo ir Smiltynės⁶. XVIII a. paskutinį dešimtmetį uosto statybos inspektorius S. Lilienthalis bandė Koptgalio kopas tvirtinti žabais ir želdinti karklų sodinukais, tačiau nesėkmingai: audros metu sodinukai buvo suniokoti⁷. Visos šios priemonės būdavo trumpalaikės: didesnės audros, ledonešiai sutvirtinimus išardydavo, sodinukus išblaškėdavo.

Reikia pažymėti, kad pustomi smėliai buvo būdingi ne tik Klaipėdos, bet ir Gdansko apylinkėms bei Aistmarių nerijai. Būtent iš ten į Klaipėdos kraštą atėjo pagrindinės kopų tvirtinimo idėjos. 1768 m. Vitenbergo universiteto profesorius J. D. Titius savo veikalė teigė, kad sulaukyti Baltijos jūros nešamą smėlį galima tik apželdinus kopas. XVIII a. pab. – XIX a. prof. J. D. Titiaus idėjas patobulino ir ėmėsi įgyvendinti Gdanske gyvenęs danų kilmės mokslininkas S. Björnas. 1796 m. jis parengė memorandumą „Kaip apsaugoti neriją nuo užpustymo kopų tvarkymu ir apželdinimu“. Jo idėjomis remiantis buvo tvirtinamos ir želdinamos Dancigo, Aistmarių ir Kuršių nerijos kopos⁸.

S. Björno kopų tvirtinimo idėjos Klaipėdos apylinkes pasiekė XIX a. 1-ajame dešimtmetyje. 1802 m. Rytprūsių Kamaros prezidentas Wagneris pakvietė S. Björną į Klaipėdą, kur remiantis jo pastabomis buvo sudarytas smėlio sustabdymo ir uosto apylinkių želdinimo planas Koptgalio–Smiltynės ruože. Tačiau dėl lėšų ir darbininkų trūkumo planas iki galo įgyvendintas nebuvo: tik 1804 m. smėlynų augalais buvo apželdinta 120 rykščių⁹ atkarpa, tačiau po 10 metų visi šie sodinukai buvo užpustyti. Pastovūs kopų želdinimo darbai Koptgalyje prasidėjo 1810 m. Tuomet iki 1830 metų buvo apželdinta 300 margų 70 kvadratinių rykščių plotas¹⁰.

Kuršių nerija želdinimo darbams buvo padalinta į dvi dalis. Pietinės nerijos dalies (į pietus nuo Juodkrantės) kopų tvirtinimo ir želdinimo darbais rūpinosi Žemės ūkio ir miškų ministerija¹¹. Dalies nerijos apželdinimo prievolė 1836 m. sausio 9 d. buvo perduota Klaipėdos pirkliams¹². Pirkliai jau turėjo patirties tvirtinti pustomas kopas: nuo 1819 m. jie želdino smėlio dykrą Girulių apylinkėse¹³. 1856 m. balandžio 19 d. valdžia perdavė valdyti pirklių gildijai visas kopas iki Juodkrantės su sąlyga, kad 770 ha bus sutvirtinta ir apželdinta¹⁴. Tačiau pamačius, kad tiek uosto įrenginių, tiek kopų želdinimui reikia nemažų finansinių išteklių ir be valstybės paramos sunku išsiversti, 1870 m. valstybė perėmė iš pirklių apsodintus nerijos plotus¹⁵.

Be abejo, pirkliams svarbiausias kopų tvirtinimo ir želdinimo tikslas buvo apsaugoti uostą ir jo apylinkes nuo smėlio. Todėl 1836 m. buvo nuspręsta pavojingas vietas, smėlėtus šlaitus apsodinti pušimis arba alksniais ir beržais. Tokiems darbams atlikti vienam hektarui reikėjo 3000 markių. Tačiau nepaisant visų pastangų, pavasario ar rudens audrų metu sodinukai būdavo užnešami smėliu ir sunaikinami. Tik nuolatinis atkakliu darbu ir didelėmis išlaidomis iki 1863 m. tarp Koptgalio ir Smiltynės buvo sutvirtinta ir apželdinta 300 margų kopų. Tačiau didelę dalį šių sodinukų kasmet reikėdavo vėl atnaujinti¹⁶.

Apie sėkmingą kopų apsodinimą buvo galima pradėti galvoti tik sulaukiant pajūryje nuo jūros keliaujančių smėlių. Tai buvo padaryta paplūdimyje suformavus apsauginį kopagūbrį, kuris „surink-

⁶ Išsamiau apie tai: S. Lilienthal, „Beschreibung des Memelschen Hafens, und der in den letzten 50 Jahren bey solchem vorgenommenen, und noch vorzunehmenden Verbesserungen, nach Maassgabe des beygefügtten Plans“, *Sammlung Nützlicher Aufsätze und Nachrichten die Baukunst betreffend*, Bd 1, Berlin, 1797, S. 53–73 (toliau – Lilienthal...); H. K. Veit, „Beschreibung des Memelschen Hafens und der daselbst angelegten Werke, nebst einem Situations Plane“, *Beiträge zur Kunde Preussens*, Bd 11, Königsberg, 1821, S. 458–515 (toliau – Veit...); *Klaipėdos uostas*, parengė K. Demereckas, Klaipėda, 1999, p. 41; D. Elertas, *Koptgalis*, Klaipėda, 2002, p. 13–29 (toliau – Elertas...).

⁷ Lilienthal..., S. 66; Elertas..., p. 25.

⁸ V. Gudelis, *Lietuvos įjūris ir pajūris*, Vilnius, 1998, p. 127–128 (toliau – Gudelis...).

⁹ Rykštė lygi 3,766 metro.

¹⁰ Veit..., S. 488–489; Elertas..., p. 26–27.

¹¹ E. Blau, „Kopų tvirtinimas ties Juodkrante 1880–1905“, *Klaipėda, 1994 11 26*, p. 23 (toliau – Blau...).

¹² Müsset, Schiweck..., S. 3.

¹³ Gudelis..., p. 264.

¹⁴ Elertas..., p. 28.

¹⁵ Mager..., S. 234–235; J. Zembrickis, *Klaipėda XIX amžiuje*, t. 2, Klaipėda, 2002, p. 39–40 (toliau – Zembrickis...).

¹⁶ Müsset, Schiweck..., S. 3.

davo“ keliaujantį nuo jūros smėlių ir neleisdavo jam toliau keliauti į neriją. Kopagūbrio formavimo darbai Kuršių nerijoje buvo pradėti XIX a. 1-ajame dešimtmetyje Kranto (dab. Zelenogradskas) – Šarkuvos (dab. Lesnoje) ruože. 1810–1865 m. Klaipėdos magistrato iniciatyva vyko apsauginio kopagūbrio formavimo darbai Smiltynėje. Klaipėdos–Juodkrantės ruože kopagūbris buvo baigtas formuoti apie 1877–1880 m. Darbams vadovavo uosto statybos inspektorius Dempwolffas, ir jo pastangomis bei išmanymu šis kopagūbrio ruožas yra vienas tvirčiausių Kuršių nerijoje¹⁷.

Tik suformavus apsauginį kopagūbrį buvo galima imtis keliaujančių kopų tvirtinimo ir želdinimo darbų, nebijant, kad sodinukus vėl palaidos smėlis. Kaip jau buvo minėta, 1870 m. Kuršių nerijos želdinamus plotus iš pirklių perėmė valstybė. Rūpintis šiais darbais buvo įpareigotas Klaipėdos uosto statybos inspektorius. Nuo 1881 m. kasmet numatytiems darbams atlikti jam nuolat buvo skiriama lėšų. Iki 1885 m. buvo atlikta darbų už 107 654 markes. Vėliau buvo skiriamos tokios sumos: 1886 – 79 981,10; 1887 – 68 331,59; 1888 – 89 288; 1889 – 95 741,24, iš viso – 333 341,93 markės¹⁸. Šiuo laikotarpiu buvo sutvirtintos ir apželdintos Smiltynės kopos nuo šiandieninio Jachtklubo iki Ledų rago. Darbininkams apgyvendinti dviejose vietose buvo pastatyti barakai. Vieni – netoli dabartinio jachtklubo, marių pakrantėje, kiti – netoli jūros, ties dabartine Ant-
raja perkėla¹⁹.

Penkiolikos metų planas

Kopgalio–Juodkrantės ruože kopų tvirtinimo ir želdinimo darbų istorijai svarbūs 1889 m. Tais metais kovo 30 d. uosto statybos inspektorius Dempwolffas kartu su kopų meistru Schiwecku paruošė 15 metų kopų tvirtinimo ir želdinimo planą, kuris buvo patvirtintas 1890 m. sausio 15 d. Pagal šį planą per 15 metų teritorijai nuo Ledų rago iki Sargo rago netoli Juodkrantės sutvirtinti ir apželdinti buvo numatyta skirti 1,5 mln. markių. Pirmą sumą – 100 000 markių – 1890 m. skyrė Klaipėdos miesto valdžia. Beje, faktiškai per 15 metų buvo išleista daugiau nei buvo numatyta – 2 mln. markių²⁰.

Šis planas pakoreguoja ir istoriografijoje nurodomas lėšas, išleistas Kuršių nerijos kopų tvirtinimui ir želdinimui. M. Daujotas ir J. Bučas nurodo, kad 1862–1904 m. nuo lietuvių pusės, t. y. nuo Koppgalio iki Nidos, šiems darbams buvo išleista beveik 1,8 mln. markių²¹. Tačiau suskaičiavę vien Koppgalio–Juodkrantės ruožui išleistas lėšas 1881–1905 m. gauname beveik 2,5 mln. markių. Vadinasi, visai šiandieninei lietuvių pusei apželdinti buvo išleista gerokai daugiau, nei literatūroje minima 1,8 mln. markių suma.

Pagal patvirtintą planą, kasmet turėjo būti sutvirtinta ir apželdinta atkarpa (nuo kelių šimtų metrų iki kilometro pločio iš šiaurės į pietus) nuo apsauginio kopagūbrio, tada jau siekusio 6 m aukštį, iki marių. Svarbiausias šių darbų tikslas – atkurti ant kopų humuso sluoksnį, nes likusios pavienės, skurdžios žolės to niekaip negalės padaryti. Ir tik tuomet jau būtų galima kalbėti apie medžių sodinimą, kuris sutvirtintų kopas ir neleistų joms judėti²².

Šio plano patvirtinimas reiškė ir tai, jog aplinkui žemyne esančios girininkijos 15 metų turės nuolatinį darbą ir pajamų. Mat kasmet Kuršių nerijos kopoms želdinti reikės didelio sodinukų kiekio, kurį minėtos girininkijos turės paruošti. Pradžioje mėginta sodinti paprastąsias pušis (*pinus silvestris*) ir tikėtasi vystyti pramoninę miškininkystę. Tačiau atšiauriomis Kuršių nerijos sąlygomis šios pušys augti negalėjo, jas užpustydavo smėlis. Tuomet nuspręsta atsisakyti pramoninio miško

¹⁷ Gudelis..., p. 128–129.

¹⁸ Mūsset, Schiweck..., S. 5–6.

¹⁹ „Lageplan der Kurischen Nehrung zwischen Süderspitze und Schwarzort“, priedas prie: Mūsset, Schiweck..., psl. nenurodytas (toliau – „Lageplan...“).

²⁰ Mūsset, Schiweck..., S. 6.

²¹ Daujotas..., p. 94; J. Bučas, *Kuršių nerijos nacionalinis parkas*, Vilnius, 2001, p. 25 (toliau – Bučas).

²² Mūsset, Schiweck..., S. 6–8.

idėjos ir sodinti kalnines pušis (*pinus montana*). Šios pušys nerijos sąlygomis tiko geriausiai, nors jau sutvirtintose ir apsaugotose vietose neatsisakytą ir paprastosios pušies²³.

Už šio plano įgyvendinimą buvo atsakingas Klaipėdos uosto statybos inspektorius. Darbams vadovavo Koppalio kopų meistras, o jam į pagalbą buvo paskirtas kopų prižiūrėtojas. Dėl didelės darbų apimties 1893 m. pusiaukelėje tarp Juodkrantės ir Koppalio, vietovėje, pavadintoje Erlenhorst (lietuviškai Alksnynė), ant marių kranto specialiai tam pastatytoje sodyboje įsikūrė kopų prižiūrėtojas²⁴.

Kopų želdinimo ir tvirtinimo darbai visus 15 metų kasmet buvo atliekami pagal tą patį planą, kurį Müssetas ir Schiweckas išsamiai aprašė savo memorandume. Tačiau istoriografijoje jau aprašyta, kokie darbai, kada ir kaip buvo atliekami tvirtinant ir želdinant kopas²⁵, todėl apsiribosime tik keliomis pastabomis.

Darbai prasidėdavo pavasarį, vos nutirpus sniegui. Nuo balandžio pradžios iki gegužės pabaigos praėjusiais metais sutvirtintose kopose bei jau nenaudojamuose transportavimo keliuose buvo sodinami augalai, dažniausiai dvimetė kalninė pušis – kasmet jos pasodindavo daugiau kaip 100 ha. Pasitaikydavo ir kitų augalų: beržų, alksnių (jais apsodindavo 6–18 ha), eglių (iki 1 ha). Tuo pat metu pačioje nerijoje specialiose vietose buvo sėjami pušų ir kitų augalų sodinukai, nors didžiąją dalį reikalingų sodinukų atsiveždavo iš žemyno²⁶.

Baigus minėtus darbus, nuo 1897 m. kasmet gegužės pabaigoje pamaryje krantui sutvirtinti sodindavo nendres ir meldus. Pirmaisiais metais apsodino nedidelį, nė hektaro nesiekiantį, ruožą, tačiau kasmet nendrių ir meldų būdavo pasodinama vis daugiau – 1903 m. net 16 ha²⁷.

Baigus sodinti visus augalus, būdavo tvirtinamos pustomos kopos – pinamos žabų tvorelės (kvadratais 4 x 4 m). Taip kasmet sutvirtindavo apie 70–80 ha. Pradžioje šiems sutvirtinimams naudotos spygliuočių šakos, tačiau nuo 1892 m. kopų meistro Schiwecko nurodymu tvoreles imta pinti iš nendrių, nes taip buvo gerokai pigiau: hektarą sutvirtinti spygliuočiais kainavo 327,60 markių, o nendrėmis – tik 117 markių. Tačiau pastarųjų tvorelės sudarydavo tik nedidelę dalį – 7–17 ha visų sutvirtinimų, nes pamaryje nebuvo didelių nendrių atsargų. Sutvirtinti plotai būdavo patrešiami prieš 20 metų žemkase iš Kuršių marių dugno iškastu ir nerijoje saugotu sudūlėjusiu kalkingu dumbliu, kurio vienam hektarui sunaudodavo 40 m³. Taip paruoštame plote kitų metų pavasarį sodindavo augalus²⁸.

Rugpjūčio pabaigoje kupstynėje tarp apsauginio kopagūbrio ir keliaujančių kopų sodindavo smėlynų augalus, kasmet 7–47 ha. Kitais metais šiuose plotuose sodindavo medžių sodinukus: aukštesnėse, sausose vietose – pušis, o drėgnose – alksnius ir beržus²⁹.

Augalams sodinti, gaisrų profilaktikai buvo paliekamas kas penktas tvirtinimo ir sodinimo medžiagoms bei priemonėms gabenti naudotas kelias. Šie maždaug kas 112 metrų skersai nerijos nutolę keliai būdavo padengiami molingos žemės sluoksniu, kad nebūtų pustomas smėlis³⁰.

Šiame plane svarbu tai, kad būdavo siekiama per žiemą apsaugoti sutvirtintus ir apželdintus plotus nuo pustomo smėlio. Tam tikslui rudenį kopose iš pietų pusės būdavo supinama 15 eilių nendrių tvorų, viena nuo kitos nutolusių 4 m. Taip susidarydavo 60 m apsauginė juosta, kuri sulaukydavo iš pietų nešamą smėlį ir apsaugodavo kopų sutvirtinimus iki pavasario, kol vėl prasidėdavo darbai³¹.

²³ Müsset, Schiweck..., S. 9.

²⁴ Müsset, Schiweck..., S. 10.

²⁵ Dujotas..., p. 80–94; Bučas..., p. 21–31.

²⁶ Müsset, Schiweck..., S. 10–14.

²⁷ Müsset, Schiweck..., S. 14.

²⁸ Müsset, Schiweck..., S. 16–19.

²⁹ Müsset, Schiweck..., S. 17–18.

³⁰ Müsset, Schiweck..., S. 16, 21.

³¹ Müsset, Schiweck..., S. 18–19.

Paskutinis, baigiamasis metų darbas buvo apdėti pavasarį pasodintus pušų daigelius plonomis šakelėmis, kad vėjas neišjudintų ir neimtų pustyti smėlio apsojintame plote³².

Darbininkų darbo sąlygos

J. Sembritzkis nurodo, kad kopų tvirtinimo ir želdinimo darbai, tiek Kuršių nerijoje, tiek ir Girulių, Melnragės apylinkėse, padėjo spręsti ir socialines problemas, t. y. Klaipėdos apylinkėse gyvenantiems žmonėms suteikdavo darbą ir uždarbį³³. Taip pat kopų tvirtinimo darbai sudarė galimybę užsidirbti ir vietiniams Kuršių nerijos gyventojams³⁴. Su tuo galima sutikti, nes kasmet nuo balandžio pradžios iki birželio pabaigos kopų tvirtinimo ir želdinimo darbus dirbdavo 300 darbininkų, o nuo liepos mėnesio iki žiemos – 200 darbininkų, iš jų paprastai 90 proc. moterų ir tik 10 proc. vyrų. Tačiau vyrams tekdavo sunkiausi darbai. Jie turėdavo paruošti sodinimo plotus, tiesti kelius ir pan., o moterys dirbdavo lengvesnius darbus – sodindavo augalus, klodavo žabus ir kt. Dėl skirtingų darbų skirdavosi ir darbo užmokestis. Už dešimties valandų darbo dieną buvo mokama:

- vyrams iki 18 metų 1,20–1,50 markės,
- vyresniems nei 18 metų vyrams 2,00–2,20 markės,
- moterims iki 16 metų 1,00–1,10 markės,
- vyresnėms nei 16 metų moterims 1,20–1,30 markės³⁵.

Darbininkų branduolį sudarydavo igudę žmonės, gerai išmanantys savo darbą. Darbininkai dirbdavo visokiū oru: ir saulei šviečiant, ir lietui lyjant³⁶.

Kadangi didžiąją daugumą darbininkų sudarydavo atvykėliai iš kitų vietų, tai jiems apgyvendinti buvo statomi barakai. Plečiantis darbams kas dvejus trejus metus barakai su visa įranga būdavo perkelti į pietus. Jau baigus šio 15 metų plano įgyvendinimą, dalis likusių barakų buvo panaudota vėlesniems kopų tvarkymo darbams. Šiandien Kopgalio–Juodkrantės ruože, remiantis sudarytu žemėlapiu, galima nustatyti 5 buvusių barakų vietas. Dvi jau minėtos barakų vietos yra Smiltynėje, kitos – Meškos dauboje (netoli Alksnynės), Meilės slėnyje ir Lybio rage. Klevų kalvos rage yra pažymėtas Arklių barakas (vok. *Pferde Baracken*)³⁷, matyt, čia laikė apželdinimo darbams naudotus arklius.

Darbininkai vyrai ir moterys būdavo apgyvendinami atskirai. Kiekviename barake būdavo virtuvė su visa įranga dideliame žmonių skaičiui ir kambariai su 4–8 lovom. Net pažymima, kad tai būdavo geros miegamosios vietos (vok. *Die guten Schlafstellen*). Barakuose paprastai apsigyvendavo jaunų darbininkų šeimos ir grupės. Maistą gamindavosi po darbo dienos, nes pietauti niekas į barakus negrįždavo. Malkų maistui gaminti buvo užtekinai: barakui apie 180–200 kubinių metrų alksninių pliauskų. Taip pat darbininkai tiek barakuose, tiek darbo vietose būdavo aprūpinami geriamuoju vandeniu. Maisto produktais ir indais turėdavo pasirūpinti patys darbininkai. Barakuose tvarką prižiūrėdavo iš darbininkų išrinkta vyresnė moteris.

Nelaimingiems atvejams barakuose buvo medikamentų ir tvarsliaivos. Iki 1897 m. tarp darbininkų buvo labai paplitusi infekcinė liga trachoma, kuria užsikrėsdavo daugiau kaip 30 proc. darbininkų. Tik pakvietus apskrities gydytoją ir imantis visų priemonių iki 1899 m. pasisėkė ligą nugalėti ir epidemija daugiau negrįžo.

Kadangi dauguma darbininkų būdavo iš žemyno, tai šeštadieniais po pietų žmonės uosto statybos inspekcijos garlaiviu išvykdavo į Klaipėdą. Netoli barakų pamaryje būdavo įrengiamos prie-

³² Müsset, Schiweck..., S. 20–21.

³³ Zembrickis..., p. 15.

³⁴ A. Bezzenberger, *Die Kurische Nehrung und ihre Bewohner*, Stuttgart, 1889, S. 125.

³⁵ Müsset, Schiweck..., S. 22.

³⁶ Blau..., p. 23.

³⁷ „Lageplan...“, psl. nenurodytas.

plaukos, kad garlaisvis galėtų paimti darbininkus. Žemėlapyje pažymėtos dvi prieplaukos – netoli Alksnynės kopų prižiūrėtojo sodybos ir Budnio rage, priešais Meilės slėnio barakus³⁸.

Išvykę darbininkai turėdavo laiko aplankyti savo gimtines, kurios dažniausiai būdavo prie Rusijos sienos, ir nueiti į bažnyčia, apsirūpinti maisto produktais visai savaitei. Kiekvieną pirmadienį 5 valandą ryto žmonės susirinkdavo Klaipėdoje ir vėl garlaisviu grįždavo į savo darbo vietas nerijoje³⁹.

Kopų tvirtinimo ir želdinimo darbus dirbdavo ir belaisviai⁴⁰. Literatūroje rašoma, kad po Prūsų–Prancūzų karo (1870–1871 m.) Meilės slėnyje buvo apgyvendinti prancūzų karo belaisviai kopų tvirtinimo ir želdinimo darbams⁴¹. Šie belaisviai galėjo dirbti tik formuojant apsauginį kopagūbrį, kuris kaip tik po karo Smiltynės–Juodkrantės ruože buvo formuojamas. O kopos šiame ruože tvirtinamos ir želdinamos buvo XIX a. 10-ojo dešimtmečio pabaigoje ir čia dirbo samdomi darbininkai.

Kopų želdinimo rezultatai

Įvykdžius šį 15 metų planą, visos kopos nuo Smiltynės iki Juodkrantės buvo apsodintos. Literatūroje rašoma, kad XX a. pradžioje šiaurinė Kuršių nerijos dalis „nuo Koptgalio iki Juodkrantės įgavo tamsiai žalia senųjų Juodkrantės miškų spalvą“⁴². Tai reiškė, kad baigėsi kova su pustomu smėliu, kad nutiestu keliu nuo Smiltynės iki Juodkrantės galima keliauti nesibaiminant smėlio audrų. Be abejo, buvo pasiektas ir svarbiausias tikslas – užtikrintas saugus ir nuolatinis Klaipėdos uosto darbas, nesibaiminant, kad kokia nors kopa įvirs į marias ir paseklins farvaterį⁴³.

Baigus šį apželdinimo planą, dalis teritorijos (tarp 16–18 km – iš viso 363 ha) atiteko Juodkrantės apskrīčiai, o nuo Koptgalio galo iki 16 km (apie 2250 ha) turėjo prižiūrėti Vandens statybų tarnyba, kuri sudarė „kopų apskritį“ *Süderspitze*. Ši tarnyba turėjo prižiūrėti apželdintus plotus bei apsauginį kopagūbrį, kad audrų, lietaus, gaisrų ar kitaip nuniokoti plotai būtų sutvarkyti ir vėl apželdinti. Taip pat reikėjo prižiūrėti likusius darbininkų barakus, sausrų laikotarpiu paskirti sargus, kurie stebėtų miškus⁴⁴.

Kitas svarbus šių darbų rezultatas yra tai, jog Smiltynė ir Koptgalis ėmė vis labiau ryškėti kaip klaipėdiečių poilsio ir pramogų vieta. Užmiesčio vieta, su vasarnamių kvartalais, su kurhauzais, su pasivaikščiavimais takais pasodintame miške. 1897 m. Klaipėdos valdžia iš apskrities gavo sutikimą visą Smiltynę priskirti miestui, o XIX a. pabaigoje susikūrusi „Klaipėdos apylinkų gražinimo ir turizmo skatinimo draugija“ siekė Smiltynę paversti užmiesčio parku⁴⁵.

Išvados

XVIII a. pabaigoje Kuršių nerija buvo virtusi pustomų kopų dykvieta. Keliaujantys smėliai buvo pavojingi ne tik Kuršių nerijos gyventojams, keliaujantiems pašto keliu, bet ir Klaipėdos uostui. Jau XVIII a. pabaigoje Klaipėdos pirkliai ieškojo būdų uostui nuo smėlio apsaugoti. Bandymai tvirtinti ir želdinti Koptgalio bei Smiltynės kopas ilgalaikių rezultatų neduodavo, darbus tekdavo ne kartą kartoti, ir tik didelėmis pastangomis iki 1889 m. pavyko apželdinti teritoriją nuo Koptgalio iki Ledų rago. 1890 m. buvo patvirtintas statybos inspektorius Dempwolffas, kuris kartu su kopų meistru Schiwecku paruošė kopų tvirtinimo bei želdinimo penkiolikos metų (1890–1904) planą Smiltynės–Juodkrantės ruože. Šis planas svarbus tuo, kad minėtame ruože buvo imtasi planingai

³⁸ „Lageplan...“

³⁹ Müsser, Schiweck..., S. 22–24.

⁴⁰ Blau..., p. 23.

⁴¹ Bučas..., p. 219.

⁴² Mager..., S. 235.

⁴³ Müsser, Schiweck..., S. 24–26.

⁴⁴ Müsser, Schiweck..., S. 26–27.

⁴⁵ Bučas..., p. 172.

tvirtinti ir želdinti kopas, iš anksto numatant, kaip bus apsaugoti jau apželdinti plotai nuo pustomo smėlio. Įgyvendinus šį planą buvo ne tik užtikrintas nuolatinis uosto darbas, apsaugoti nerijos keliai, bet ir Smiltynė tapo Klaipėdos žaliaja zona, patrauklia miestiečiams.

Kampf mit Treibsand in der Umgebung Koppalis – Juodkrante

Zusammenfassung

Ende des 18. Jh. waltete auf der Kurischen Nehrung Sand – einige Waldstreifen gab es noch nur bei Juodkrante, ein kleiner Streifen bei Nida und südlich von Sarkuva (jetzt Lesnoje). Der Treibsand stellte Gefahr nicht nur für Bewohner der Kurischen Nehrung und Reisende der Poststraße dar, sondern auch für den Hafen Klaipeda. Schon Ende des 18. Jh. suchten die Kaufleute von Klaipeda nach Möglichkeiten, den Hafen vor Sand zu schützen. Versuche, die Dünen von Koppalis und Smiltzne zu festigen und zu bepflanzen, führten zu keinem langfristigen Ergebnis, die Arbeiten sollten mehrere Male wiederholt werden, und nur mit größten Bemühungen hat es gelungen, bis 1889 das Gelände von Koppalis bis Ledu ragas (Eishorn) zu bepflanzen. 1890 wurde der vom Bauinspektor Dempwolff und Dünenmeister Schiweck ausgearbeitete Fünfzehnjahrplan (1890 – 1904) zum Befestigen und Bepflanzen der Dünen auf der Strecke Smiltynė – Juodkrante genehmigt. Die Bedeutung dieses Plans liegt darin, dass man mit planmäßiger Befestigung und Bepflanzung der Dünen auf erwähnter Strecke angefangen hatte, dabei wurde im voraus geplant, wie die schon bepflanzten Flächen vor Treibsand zu schützen sind. Aufgrund dieses Plans wird auch das in der litauischen Historiographie wenig erforschte Thema – Arbeitsbedingungen der an den Dünenbefestigungsarbeiten beschäftigten Menschen – besprochen. Mit Durchsetzung dieses Plans wurde nicht nur die dauerhafte Arbeit des Hafens gewährleistet und der Schutz für die Wege der Nehrung geschaffen, – auch Smiltynė ist zur grünen Zone Klaipėdas, anziehend für die Stadtbewohner, geworden.